

# Artykuły

Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II  
69 (2026), nr 1 (273)

DOI: 10.31743/znkul.19189

HENRYK DOMAŃSKI\*

## Oddziaływanie hypogamii edukacyjnej na styl życia w Polsce

### Effect of Hypogamy on Lifestyle in Poland

#### Abstrakt

Wzrost hypogamii edukacyjnej w Polsce, a więc sytuacji, w której żony mają wyższe wykształcenie niż mężowie, modyfikuje wzory doboru małżeńskiego. Może to oddziaływać na preferencje kulturowe, hierarchię statusu i dynamikę stosunków rodzinnych. Celem artykułu jest zbadanie, czy hypogamia edukacyjna oddziałuje na styl życia małżonków, rozumiany jako preferencje kulturowe i wzory prestiżu, oraz czy jest ona silniejsza niż efekt hypergamii. Podstawą analizy są dane z ogólnopolskiego badania zrealizowanego w 2019 roku. Okazuje się, że hypogamia edukacyjna zwiększa szanse lubienia i imponowania dobrami uznawanymi za symbole statusu. W porównaniu z hypergamią jej wpływ jest silniejszy. Nie potwierdza się hipoteza o występowaniu w miarę jednakowego oddziaływania hypogamii i hypergamii na postawy jednostek. Ustalenia te prowadzą do wniosku, że hypogamia edukacyjna może zarówno osłabiać bariery klasowe, jak i generować napięcia wynikające z niespójności statusu małżonków. Prawdopodobnie oddziałuje również na inne aspekty stosunków między małżonkami, związane z funkcjonowaniem rodziny, które należałoby uwzględnić w przyszłych badaniach.

**Słowa kluczowe:** hypogamia edukacyjna, wykształcenie małżonków, prestiż

#### Abstract

The increase in educational hypogamy in Poland, i.e., a situation where wives have higher education than their husbands, modifies marriage selection patterns. This may influence cultural preferences, status hierarchy and the dynamics of family relations. The aim of this article is to examine whether educational hypogamy affects the lifestyle of spouses, understood as cultural preferences and patterns of prestige, and whether it is stronger than the effect of hypergamy. The analysis is based on data from a nationwide survey conducted in 2019. It shows that educational hypogamy increases the chances

---

\* Prof. dr hab. Henryk Domański – Instytut Filozofii i Socjologii PAN, adres do korespondencji: Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa, e-mail: henryk.domanski@ifispan.edu.pl, ORCID: 0000-0001-9872-3140



of liking and impressing with goods considered status symbols. Importantly, its impact is stronger than that of hypergamy. The hypothesis that hypogamy and hypergamy have a relatively equal impact on individuals' attitudes is not confirmed. These findings lead to the conclusion that educational hypogamy can both weaken class barriers and generate tensions resulting from the inconsistency of the spouses' status. One can assume that educational hypogamy affects also other aspects of spousal relations related to family functioning that need be research.

**Keywords:** educational hypogamy, education of spouses, prestige

## Wprowadzenie

Wyniki badań dotyczących homogamii małżeńskiej – czyli zgodności między cechami małżonków – informują o sile barier społecznych. Większa homogamia traktowana jest jako zjawisko wzmacniające dystanse społeczne, jako oznaka spójności, która na ogół sprzyja zamykaniu się własnego środowiska na kontakty z obcymi. Dotyczy to zwłaszcza podobieństwa małżonków pod względem poziomu wykształcenia, pozycji klasowej, pochodzenia i wielkości zarobków (Fujihara & Uchikoshi, 2019, s. 66–77; Henz & Mills, 2018, s. 1217–1236; Mare, 2016, s. 117–139). Z kolei różnice między tymi cechami są wskaźnikiem otwartości struktury społecznej. Zjawisko to od początku refleksji socjologicznej przyciągało uwagę badaczy, ustępując tylko ruchliwości międzypokoleniowej (lub dziedziczeniu pozycji rodziców).

Drugim przedmiotem zainteresowania badaczy homogamii jest jej wpływ na zachowania i postawy związane z funkcjonowaniem rodziny. Dotyczy to m.in. oddziaływania na władzę mężów i żon, praktyki wychowawcze, dzietność, patologie, kryminogenność, i poziom zarobków (Bertrand et al., 2015, s. 571–614; McPherson et al., 2001, s. 415–444). Stosunkowo nowym zjawiskiem jest występująca w większości krajów rozwiniętych przewaga kobiet nad mężczyznami pod względem posiadania wyższego wykształcenia (De Hauw et al., 2017, s. 445–474). Badany jest wpływ hypogamii (posiadania przez żony wyższego wykształcenia od mężów) na stosunki rodzinne: czy prowadzi ona do egalitaryzacji płci w ramach rodzin, jak powinna w świetle niektórych hipotez (Esteve et al., 2016, s. 615–625).

W analizie, której wyniki przedstawię, chodzi o stwierdzenie, jak hypogamia edukacyjna w Polsce kształtuje styl życia i związane z tym preferencje mężczyzn i kobiet. Kapitał edukacyjny odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu kariery zawodowej i wartości rynkowej jednostek będących głównymi wyznacznikami pozycji klasowej. Tak również jest postrzegany i wartościowany. Podobieństwo między wykształceniem małżonków można zatem traktować jako strukturalne podłoże kształtowania się obiektywnych i symbolicznych podziałów klasowych. W tym drugim przypadku chodzi o bariery społeczne tworzone na bazie znaczeń przypisywanych określonym cechom ludzi i kategorii społecznych. Znaczeń,

które sytuują ich/je na wyższych lub niższych pozycjach w połączeniu z wartościowaniem według kryteriów wyższości-niższości społecznej o konotacjach moralnych. Założenie jest takie, że hypogamia edukacyjna, jako odmiana heterogamii, powinna zmniejszać zwartość i integrację kategorii wykształcenia, osłabiając dystanse klasowe. Występowanie znaczącej różnicy między żonami z wyższym wykształceniem i ich mężami z wykształceniem poniżej wyższego byłoby świadectwem obecności zjawiska „pozytywnego” z punktu widzenia obniżania się barier społecznych. Byłoby oznaką rozwarstwienia przynależności klasowej, dokonującego się w ramach rodzin.

Kwestia wkładu homogamii edukacyjnej do otwartości struktury społecznej związana jest z kształtowaniem się nierówności. Nie będę się tym w tej analizie zajmował. Analiza ta dotyczy oddziaływania żon z wyższym wykształceniem (ich „nadreprezentacji” w stosunku do mężów) na wybrane postawy i systemy wartości. Można to rozpatrywać z różnych perspektyw. „Przewaga” kobiet nad mężczyznami podnosi ich status społeczny, który rekompensuje im niższe wynagrodzenia i zajmowanie niższych stanowisk. Innym aspektem są negatywne konsekwencje hypogamii edukacyjnej w postaci pogorszenia stosunków między małżonkami. Należałoby tak sądzić, opierając się na wynikach badań wskazujących, że zajmowanie niższej pozycji przez mężów odbierane jest jako naruszenie normy regulującej funkcjonowanie rodziny. Jest oznaką degradacji, która może prowadzić do napięć, stresów, przemocy małżeńskiej, rozwodów (Atkinson et al., 2005, s. 1137–1148; Bertrand et al., 2015). Celem tej analizy jest ustalenie, czy homogamia edukacyjna oddziałuje na kapitał kulturowy jako wymiar hierarchii społecznej.

Analizując te zależności, odwołuję się do danych z badania przeprowadzonego na próbie ogólnopolskiej w 2019 roku. Pozwalają one ustalić zarówno pozycję małżonków w hierarchii wykształcenia, jak i wybrane preferencje dotyczące wzorów spędzania czasu wolnego. Materiałem uzupełniającym są dane Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), które umożliwiają porównanie wykształcenia mężów i żon w dłuższych przedziałach czasowych. Zacznę od uzasadnienia ważności problemu i sformułowania hipotez. Następnie omówię dane, operacjonalizację zmiennych i metodę analiz. Kolejny punkt będzie prezentacją wyników dotyczących zależności między hypogamią edukacyjną a zmiennymi identyfikującymi preferencje w zakresie uczestniczenia w kulturze. Zależności są istotne, chociaż dość słabe. Niemniej pozwalają domniemywać, że żony mające nad mężami przewagę dzięki posiadaniu wyższego wykształcenia silnie oddziałują na preferencje w dziedzinie kultury w porównaniu z małżeństwami, w których wyższe wykształcenie ma mąż. Wynik ten jest oznaką niespójności statusów rozmywającej dystanse społeczne, która – być może – prowadzi do dysonansów w relacjach między małżonkami.

## 1. Przesłanki teoretyczne i wyniki badań

O wyborze małżonka decyduje wiele czynników. Brane są pod uwagę walory umysłowe, upodobania, wygląd, wiek i cechy położenia społecznego jednostek, a zwłaszcza poziom wykształcenia, pozycja zawodowa i poziom zamożności. Oceniane jest również podobieństwo kandydatki na żonę lub kandydata na męża do osoby dokonującej wyboru. Jednym z kryteriów jest poziom wykształcenia. Oddziałuje ono na system wartości, wzory wychowywania dzieci, sposób zajmowania się domem, preferencje kulinarne i gusty muzyczne. Jest również kapitałem, który w znacznym stopniu przesądza o pozycji społeczno-ekonomicznej jednostek. Większe podobieństwo małżonków pod względem poziomu wykształcenia sprzyja konsolidacji struktury społecznej. Wokół więzi edukacyjnych kształtuje się poczucie bliskości, postrzeganie świata, wspólnota interesów i wyborów życiowych. W odwrotnym kierunku oddziałuje heterogamia edukacyjna małżonków. Jest ona czynnikiem osłabiającym ostrość barier społecznych. Krzyżowanie się zachowań i postaw między mężem i żoną prowadzi do przenikania się różnych środowisk. Przedmiotem tej analizy jest oddziaływanie hypogamii edukacyjnej na styl życia.

Prawidłowością o wymiarze globalnym jest wzrost poziomu wykształcenia. Tendencja ta występuje rzadziej wśród mężczyzn niż kobiet, a więc rzadziej wśród mężów niż żon. W większości krajów europejskich hypogamia przeważa nad hypergamia, czyli posiadaniem wyższego wykształcenia przez mężów (De Hauw et al., 2017; Esteve et al., 2016). Podobnie jest w Polsce. W latach 1977–2022 odsetek żon mających wyższe wykształcenie od mężów zwiększył się (wśród ogółu małżeństw) z 26,5% do 32,6%. W tym samym czasie odsetek mężów z wyższym wykształceniem od żon obniżył się z 20,6% do 11,4% (Domański et al., 2025). Podłożem tego procesu jest wzrost liczby kobiet z wyższym wykształceniem. Zwiększa się odsetek żon z dyplomami wyższych uczelni w porównaniu z mężczyznami. Informują o tym dane przedstawione w tabeli 1 uzyskane z cytowanych wyżej danych GUS. Są to małżeństwa zawierane po raz pierwszy przez kobiety i mężczyzn.

Tabela 1. Żony i mężowie z wyższym wykształceniem w Polsce w latach 1977–2022

Lata	1977	1989	1995	2001	2010	2016	2022
Liczba żon z wyższym wykształceniem w stosunku do liczby mężów z wyższym wykształceniem wśród ogółu małżeństw	0,697	0,845	0,901	1,219	1,387	1,432	1,432
Odsetek żon z wyższym wykształceniem mających mężów z niższym wykształceniem (w stosunku do ogółu żon)	2,5	2,3	8,3	8,9	19,0	21,3	21,5
Odsetek mężów z wyższym wykształceniem mających żony z niższym wykształceniem (w stosunku do ogółu mężów)	5,3	3,0	4,8	5,6	6,8	5,3	6,2

Wielkości zamieszczone w pierwszym wierszu są ilorazem mężów i żon z wyższym wykształceniem. Jak widać, w drugiej połowie dwudziestego wieku, a zapewne i wcześniej, żon z wyższym wykształceniem było znacznie mniej w porównaniu z mężczyznami. W 1977 roku kształtowało się to na poziomie 0,69; przewaga mężów wynosiła  $1:0,69 = 1,45$ . Od lat osiemdziesiątych odnotowujemy wzrost liczby żon z wyższym wykształceniem na rzecz kobiet. Przewaga mężów zmniejszała się i na przełomie końca lat dziewięćdziesiątych i początku XXI wieku nastąpił zwrot w drugą stronę. Żon z wyższym wykształceniem było więcej od mężów. W latach 2016–2022 przewaga kobiet ustabilizowała się na poziomie 1,43.

Spowodowało to, że kobiety z wyższym wykształceniem, wchodzące w związki małżeńskie, musiały je zawierać z mężczyznami mającymi wykształcenie poniżej wyższego. Od 1977 do 1995 roku odsetek małżeństw hypogamicznych zwiększył się z 2,5 do 8,3%. Tendencja ta uległa przyspieszeniu w późniejszym okresie, dochodząc w 2022 roku do 21,5%. Z drugiej strony liczba małżeństw hypergamicznych utrzymywała się na mniej więcej zbliżonym poziomie. Odsetki mężów z wyższym wykształceniem żeniących się z kobietami o niższym poziomie edukacji oscylowały wokół 4–6%.

Procesy te oddziałują na strukturę społeczną, wywołują zmiany w funkcjonowaniu rodzin, kształtują strategie życiowe i styl życia. W badaniach nad stratyfikacją społeczną hypogamia traktowana jest jako oznaka awansu. Z perspektywy ruchliwości międzypokoleniowej klasycznym rodzajem awansu byłoby uzyskanie wyższego wykształcenia przez dzieci w porównaniu z niższym wykształceniem matek i ojców. W przypadku heterogamii małżeńskiej odpowiednikiem awansu może być posiadanie wyższego wykształcenia przez jednego z małżonków. „Takie małżeństwo jest zwykle albo szansą awansu dla jednej ze stron, albo powodem jej degradacji” (Sorokin, 2009, s. 174). Gwoli ścisłości należy dodać, że definicja ta nie odnosiła się do poziomu wykształcenia, tylko do jakiegokolwiek pozycji społecznej małżonków. Z kolei oznaką degradacji byłoby posiadanie niższego wykształcenia przez żonę lub męża. Tak więc wzrost hypogamii – będący awansem dla kobiet – może być interpretowany jako oznaka degradacji ich mężów<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Takie rozumienie awansu i degradacji umożliwia lepsze określenie korzyści wynikających z awansu. Jest mało prawdopodobne, żeby posiadanie małżonka z wyższym wykształceniem traktowane było jak awans społeczny przez małżonków lokujących się niżej. I żeby dla małżonków z wyższym wykształceniem degradacją było posiadanie partnera z wykształceniem poniżej wyższego.

## 2. Hipotezy

Jak oddziałuje to na funkcjonowanie rodziny? Prawdopodobną jest, że posiadanie wyższego wykształcenia wiąże się z wyższym kapitałem kulturowym, np. skłania do lubienia opery, gustowania w wyrafinowanych potrawach, uprawiania prestiżowych sportów lub czytania literatury pięknej. Czy sytuacja, w której żony charakteryzują się wyższym wykształceniem od męża – co prawdopodobnie skutkuje innymi preferencjami ich obojga – znacząco zwiększa szanse uczestniczenia w „wyższej” kulturze? Czy też małżonkowie dostosowują się do upodobań męża o niższym statusie społecznym? Odpowiedzi na te pytania warto rozważyć pod kątem kilku hipotez. Sformułowano je na gruncie teorii odnoszących się do efektów ruchliwości międzypokoleniowej. Jednak można je również odnosić do hypogamii.

Nawiązując do hipotezy o „dysocjacji” (Bendix & Lipset, 1964; Houle, 2011, s. 757–772), można założyć, że posiadanie wyższego kapitału edukacyjnego, np. przez żonę, rodzi potrzebę konsumowania go przez odpowiednie wzory zachowań, wartościowanie ludzi według pozycji społecznej, upodobania i wybór określonych strategii życiowych. Panuje przekonanie, że we własnym środowisku powinno się funkcjonować zgodnie z obowiązującymi normami, zwyczajami i stylem życia. Silniejsza wersja tej hipotezy opiera się na założeniu, że małżonkowie o wyższym statusie nie potrafią, lub też nie są w stanie, zintegrować się z kategorią społeczną męża (lub żony). Zajmowanie przez jednego z małżonków niższej pozycji interpretowane jest jako świadectwo niedopasowania, które odbiega od oczekiwań społecznych, obniża samoocenę i wywołuje frustracje. Dotyczy to zwłaszcza partnerów o niższym statusie społecznym.

Hipoteza o „dysocjacji” występuje też w łagodniejszej wersji. Stwierdza się, że wprawdzie niemożliwe jest całkowite upodobnienie się do gustów małżonka zajmującego niższą pozycję społeczną, ale ważna jest również potrzeba dostosowania się do nich. Negatywny stosunek do stylu ubierania się, jedzenia, urządzania domu, chodzenia do restauracji, prowadzenia rozmowy i snobowania się na kogoś lepszego ustępuje dążeniu, żeby nie pogłębiać napięć i unikać występowania w roli osoby dominującej. Chęć zachowania własnej wyjątkowości kontrastuje tu z pragnieniem utrzymywania dobrych stosunków rodzinnych i zgodności z obowiązkami wynikającymi z roli męża i ojca (Daenekindt & Roose, 2014, s. 82–97).

Z badań nad ruchliwością międzypokoleniową wynika, że strategia dostosowania może przybierać postać neoficką. W przypadku przechodzenia na wyższe szczeble drabiny społecznej polega to na ostentacyjnym obnoszeniu się z przynależnością do nowego środowiska (Nieuwebeerta et al., 2000, s. 327–348). Odnosząc to do hypogamii, można założyć, że małżonkowie o niskim statusie edukacyjnym stają się nadgorliwi w demonstrowaniu swej przynależności do ka-

tegorii małżonka o wyższym statusie, np. w przypadku Polski mogłoby to polegać na silniejszym podkreśleniu swej inteligenckości przez bywanie na wernisażach, pokazywanie się w filharmonii, demonstrowanie znajomości dzieł sztuki. Efekt neofickości działa w obie strony, stąd też osoby zajmujące wyższą pozycję społeczną mogą demonstracyjnie podkreślać identyfikowanie się z upodobaniami małżonka o niższym statusie. Byłoby to przejawem nierzadkiej wśród inteligencji skłonności do demonstrowania egalitaryzmu w stosunkach rodzinnych.

Ustalenia te weryfikuję, analizując wpływ tych dekompozycji na styl życia. Pierwsza hipoteza dotyczy występowania efektu hypogamii, a więc, czy preferencje małżonków w dziedzinie kultury zależą od posiadania wyższego wykształcenia przez żonę? Za występowaniem tego zjawiska przemawia silna zależność między kapitałem edukacyjnym a preferencjami i aktywnością na polu kultury. Wyniki wszystkich badań, również tych prowadzonych w Polsce, wskazują, że poziom wykształcenia najsilniej różnicuje wzory spędzania wolnego czasu w porównaniu z innymi zmiennymi. Im wykształcenie jest wyższe, tym uczestniczenie w kulturze się zwiększa – kształt tej zależności jest prawie liniowy (Bennett et al., 2009; Chan & Goldthorpe, 2007, s. 1–9; Coulangeon & Duval, 2015; Domański et al., 2021). Nadreprezentacja żon z wyższym wykształceniem zwiększa prawdopodobieństwo znaczącego oddziaływania hypogamii. Pierwsza hipoteza (H1) stwierdza więc, że hypogamia edukacyjna silniej kształtuje styl życia małżonków w porównaniu z innymi rodzajami małżeństw.

Alternatywna hipoteza (H2) dotyczy efektu hypergamii. Być może preferencje małżonków w dziedzinie kultury zależą od posiadania wyższego wykształcenia przez męża. Żony z niższym wykształceniem dostosowują się do partnera o wyższym kapitale edukacyjnym, chociaż nie musi to oznaczać całkowitej rezygnacji z własnych upodobań. Rekompensują sobie niższy status społeczny przez naśladowanie partnera pod względem stylu, który utożsamiany jest z kulturą klas wyższych. Świadectwem hypergamii byłoby znaczące oddziaływanie wyższego wykształcenia mężów na preferencje małżonków.

Uzupełnieniem obecności hypogamii i hypergamii jest trzecia hipoteza – o oddziaływaniu obu tych zjawisk (H3). Najbardziej przekonującym wskaźnikiem byłoby ich jednakowe oddziaływanie na preferencje jednostek.

### 3. Dane i zmienne

Powyższe hipotezy zostaną zweryfikowane na danych pochodzących z badania realizowanego od lutego do czerwca 2019 roku na ogólnopolskiej próbie dobranej metodą losową. Przeprowadzono je metodą bezpośredniego wywiadu wspomaganego komputerowo (CAPI). Próba imienna objęła blisko 4200 osób w wieku 15 lat i powyżej z operatu PESEL. W sumie zrealizowano 2007 wy-

wiadów. Kwestionariusz i omówienie celów badania zamieszczono na stronie internetowej: <http://www.md.ifispan.pl/><sup>2</sup>.

Badanie dotyczyło stratyfikacji społecznej i stylów życia, w tym preferencji i zachowań małżonków. Zmiennymi wyjaśnianymi są postawy dotyczące spędzania wolnego czasu i zjawiska, które można interpretować jako oznaki prestiżu. Respondentom zadano następujące pytanie: „Co najbardziej lubi Pan/i robić w czasie wolnym? Proszę wskazać nie więcej niż 5 odpowiedzi z poniższej listy, które opisują, co lubi Pan/i robić najbardziej”. Lista obejmowała kilkanaście rodzajów aktywności, m.in.: oglądanie telewizji, chodzenie do opery, na balet, uprawianie sportu (np. bieganie, jeżdżenie na rowerze, granie w tenisa, chodzenie na gimnastykę, siłownię), chodzenie do muzeum, galerii sztuki. Odpowiedzi „tak” lub „nie” zakodowałem w postaci zero-jedynkowej przypisując „tak” – 1, a „nie” – 0. Deklarowane oznaki prestiżu zidentyfikowałem przez odpowiedzi na pytanie: „Czy na Panu/i robi dobre wrażenie, jeśli ktoś: chodzi na znane wystawy w galerii np. obrazów, rzeźby itd.?” Na liście znalazły się jeszcze m.in.: chodzenie do opery, na koncerty muzyki poważnej, gra na pianinie, gra w tenisa, jeżdżenie do SPA, znanego hotelu, kurortu w kraju lub zagranicą, posiadanie drogiego samochodu, kupowanie markowych ubrań i butów, posiadanie drogiego smartfona, telefonu komórkowego. Respondenci odpowiadali, posługując się czteropunktową skalą, od „zdecydowanie tak” do „zdecydowanie nie”, które sprowadziłem do zmiennych dychotomicznych „tak” – 1 lub „nie” – 0.

Zmiennymi wyjaśniającymi są: posiadanie wysokiego kapitału edukacyjnego przez żony lub posiadanie wysokiego kapitału edukacyjnego przez mężów. Wskaźnikiem wyższego kapitału edukacyjnego żony jest zmienna zero-jedynkowa, gdzie wartość 1 przypisano żonom z wykształceniem wyższym, których mężowie mieli co najwyżej wykształcenie niepełne wyższe, średnie itd. Z kolei wskaźnikiem wyższego kapitału edukacyjnego mężów jest zmienna zero-jedynkowa, przybierająca wartość 1 dla mężczyzn z wyższym wykształceniem, których żony lokowały się niżej.

Zmiennymi kontrolnymi są wykształcenie respondenta w podziale na cztery kategorie (od osób z wykształceniem ukończonym wyższym do podstawowego lub niższego), pochodzenie społeczne zdefiniowane w postaci wykształcenia matki, gdy respondent był w wieku 14 lat (kategorie identyczne jak dla respondenta) oraz przynależność do klasy społecznej (w podziale na sześć „klas” zoperacjona-

<sup>2</sup> Była to część grantu *Dystynkcje muzyczne. Gust muzyczny i stratyfikacja społeczna a procesy kształtowania się stylów życia Polaków*, sfinansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (UMO-2017/25/B/HS6/01929). Autorami byli pracownicy Instytutu Filozofii i Socjologii PAN: Henryk Domański, Dariusz Przybysz, Katarzyna Wyrzykowska i Kinga Zawadzka. Kwestionariusz i omówienie celów badania zamieszczone są na stronie internetowej: Projekt badawczy „Dystynkcje Muzyczne”. <http://www.md.ifispan.pl/> i w książce H. Domańskiego et al. (2021).

lizowanych według klasyfikacji EGP) (Erikson & Goldthorpe, 1992). Pozostałe zmienne kontrolne to: płeć, wiek (w podziale na cztery kategorie), miejsce zamieszkania – cztery kategorie (od wsi do miast powyżej 500 tys. mieszkańców) i dochody rodziny na osobę.

#### 4. Wyniki analiz

Dane w tabeli 2 informują, ile było w Polsce małżeństw hypogamicznych i hypergamicznych. Zawiera ona również odsetki osób deklarujących, że imponują im oznaki kultury, takie jak chodzenie do opery i drogi samochód, i że lubią np. czytanie książek i uprawianie sportu.

Tabela 2. Żony z wyższym wykształceniem (których mężowie mają niższe wykształcenie), mężowie z wyższym wykształceniem (których żony mają niższe wykształcenie), oznaki prestiżu i preferencje dotyczące czasu wolnego. Polska, 2019 rok

Hypogamia i hypergamia	Odsetki	Odchylenie standardowe
Żona ma wyższe wykształcenie od męża w małżeństwie, w którym mąż ma niższe wykształcenie od wyższego	0,072	0,259
Mąż ma wyższe wykształcenie od żony w małżeństwie, w którym żona ma niższe wykształcenie od wyższego	0,028	0,164
Robi wrażenie:		
chodzenie do opery, na koncerty muzyki poważnej	0,366	0,482
chodzenie do galerii np. obrazów, rzeźby	0,368	0,482
gra na pianinie	0,503	0,500
gra w tenisa	0,377	0,485
jeżdżenie do SPA, znanego hotelu, kurortu w kraju lub zagranicą	0,342	0,474
posiadanie drogiego samochodu,	0,394	0,489
posiadanie drogiego smartfona, telefonu komórkowego	0,279	0,448
kupowanie markowych ubrań i butów	0,343	0,475
Lubi:		
chodzenie do muzeum, galerii sztuki	0,207	0,405
chodzenia do opery, na balet	0,027	0,162
uprawianie sportu	0,205	0,404
czytanie książek	0,247	0,431
oglądanie programów informacyjnych	0,133	0,340

Dane te są potwierdzeniem ustaleń GUS, że małżeństw hypogamicznych jest więcej. W 2019 roku było ich średnio 7,2% wśród ogółu małżeństw, uwzględniając również związki partnerskie (GUS ich nie uwzględnia). Znacznie mniejszy był odsetek związków hypergamicznych, w których wyższe wykształcenie mieli mężowie (2,8%).

Zanim ustalimy oddziaływanie tych zmiennych na preferencje w dziedzinie kultury, spójrzmy jak się one kształtują. Odpowiedzi na pytanie dotyczące tego, jakie „wrażenie” na respondentach wywierały rozpatrywane tu dobra i rodzaje aktywności mogą być świadectwem prestiżu lub imponowania, które rzutują na pozycję społeczną jednostek. Na pierwszym miejscu lokuje się gra na pianinie – imponuje ona 50% respondentów. Stosunkowo duże wrażenie robi również posiadanie drogiego samochodu. Z kolei najmniejszym poważaniem cieszyły się drogi telefon komórkowy i smartfon (28%). Co do lubienia, które stanowi odzwierciedlenie hierarchii wartościowania obiektów i aktywności, zwraca uwagę wyjątkowo małe na tle innych zamiłowanie do opery, utożsamianej z wyrafinowanymi formami sztuki. Deklarowało je znacznie mniej (2,7%) osób w porównaniu z chodzeniem do muzeów i czytaniem książek (20–24%).

Przejdźmy do odpowiedzi na pytanie, czy hypogamia edukacyjna silniej kształtuje kapitał kulturowy od hypergamii, czy też ważniejszy jest tu fakt posiadania wyższego wykształcenia przez mężów. Zależności te przedstawia tabela 3. Są to współczynniki regresji logistycznej uzyskane w modelach, w których kontrolowane są poziom wykształcenia respondentów, ich pochodzenie społeczne (wykształcenie matki), pozycja klasowa, a poza tym dochody rodziny, płeć, wiek i wielkość miejsca zamieszkania. Informują one, jak silnie fakt posiadania wyższego wykształcenia przez żony lub mężów, różnicuje postawy jednostek. W tabeli znajdują się tylko te zależności, które są statystycznie istotne.

Tabela 3. Oddziaływanie wyższego wykształcenia żony lub męża (w porównaniu z małżonkami z niższym wykształceniem) na wybrane formy aktywności i dobra kultury. Współczynniki regresji logistycznej. Polska 2019 rok

Zmienne wyjaśniane	Żona ma wyższe wykształcenie, a mąż poniżej wyższego	Mąż ma wyższe wykształcenie, a żona poniżej wyższego	AIC <sup>a</sup>	Żona ma wyższe wykształcenie, a mąż poniżej wyższego	Mąż ma wyższe wykształcenie, a żona poniżej wyższego	AIC <sup>a</sup>
	Ogółem			Kobiety		
Robi wrażenie gra na pianinie	0,595* (0,283)	0,561 (0,474)	961,9	0,892* (0,435)	1,014 (0,981)	961,9
Robi wrażenie gra w tenisa	0,706* (0,273)	0,661 (0,452)	919,9	1,119* (0,423)	-0,043 (0,843)	492,4
Robi wrażenie jeżdżenie do SPA, znanego hotelu, kurortu	0,771** (0,288)	1,103* (0,480)	855,7	-	-	-
Robi wrażenie posiadanie drogiego samochodu	0,638* (0,284)	0,081 (0,492)	906,1	-	-	-
Robi wrażenie chodzenie do galerii	-	-	-	0,921* (0,424)	0,465 (0,884)	482,6
Lubi chodzenie do muzeum, galerii sztuki	-	-	-	0,038 (0,505)	1,872* (0,918)	313,0
Lubi uprawianie sportu	-	-	-	-1,058** (0,461)	0,377 (0,923)	457,8

<sup>a</sup>AIC (Akaike Information Criterion) jest wskaźnikiem dopasowania modelu do danych. Kontrolowanymi zmiennymi były: poziom wykształcenia i przynależność klasowa respondentów, a poza tym: wykształcenie matki, płeć, wiek, wielkość miejsca zamieszkania i dochody rodziny.

Biorąc pod uwagę, że hipotezy zostały zweryfikowane na kilkudziesięciu zmiennych, zasięg oddziaływania hypogamii i hypergamii na preferencje w dziedzinie kultury trzeba uznać za stosunkowo nieduży<sup>3</sup>. Można domniemywać, że silniejszy jest w sumie wpływ hypogamii. Gra na pianinie bardziej imponuje, gdy żona ma wyższe wykształcenie od męża. To samo dotyczy imponowania grą w tenisa i posiadania drogiego samochodu. Tylko w przypadku prestiżu uzyskiwanego z jeżdżenia do kurortów wypoczynkowych typu SPA wyższe wykształcenie męża dorównuje wyższemu wykształceniu żony. Gdyby zakwalifikować to do miana korzyści płynących z posiadania przez kobiety wyższego kapitału edukacyjnego od mężczyzn, ogólniejszy wniosek jest taki, że żony z wyższym wykształceniem mają pewien udział w kreowaniu symboli tworzących hierarchię społeczną.

Zależności te występują silniej wśród kobiet. Z danych przedstawionych w trzech ostatnich kolumnach tabeli 3 wynika, że wkład wyższego wykształcenia żony w kształtowanie prestiżu i upodobań przewyższa względny udział wykształcenia męża. Posiadanie wyższego wykształcenia przez żonę zwiększa szanse imponowania grą w tenisa i na pianinie. Znacząco oddziałuje również na prestiż płynący z chodzenia do galerii, natomiast osłabia upodobania do uprawiania sportu. Respondentami są kobiety, stąd występowanie negatywnej zależności jest prawdopodobnie konsekwencją większego interesowania się sportem przez mężczyzn. Wyjątkiem od tej prawidłowości jest silniejsze oddziaływanie wyższego wykształcenia mężów na lubienie chodzenia do muzeów i galerii sztuki (1,872). Ten ostatni wynik, podobnie jak negatywny wpływ hypogamii na lubienie rekreacji sportowej, wskazywałby na wybiórcze oddziaływanie hypogamii i hypergamii na polu kultury. Prawdopodobnie każde z nich oddziałuje na inne rodzaje aktywności, np. hypogamia silniej oddziałuje na obowiązki związane z zajmowaniem się dziećmi, a hypergamia – na sprawy finansowe<sup>4</sup>.

<sup>3</sup> Pytanie dotyczące wrażenia, jakie na respondentach robi jakaś forma aktywności i fakt posiadania obejmowało kilkanaście zmiennych, podobnie jak pytanie dotyczące tego, co respondenci lubią robić w czasie wolnym. Analizowałem również oddziaływanie hypogamii i hypergamii na zmienne identyfikujące podejmowanie różnych aktywności i praktyki wychowawcze rodziców wobec dzieci. W sumie przedmiotem analizy było kilkadziesiąt przypadków oddziaływania hypogamii i hypergamii na preferencje i zachowania jednostek. W tabelach 2–3 przedstawione są tylko niektóre.

<sup>4</sup> Potwierdzeniem tych ustaleń są wyniki uzyskane dla tych samych danych przy zastosowaniu modeli diagonalno-referencyjnych (*Diagonal Reference Models* – DRM). Zaletą DRM jest to, że pozwalają one na określenie siły oddziaływania hypogamii (i hypergamii) edukacyjnej na postawy jednostek przy kontroli różnic między strukturą wykształcenia mężów i żon, a tym samym – ustalenie w miarę „czystej” siły związku między tymi zmiennymi. Wyników tych nie przedstawiam ze względu na słabe dopasowanie zastosowanych przeze mnie modeli DRM do danych, co wynika z małych liczebności komórek w tabelach dwuzmiennych (wykształcenie mężów i żon), które były przedmiotem analiz Michaela E. Sobela (1981, s. 893-906).

## Wnioski

W Polsce więcej żon ma wyższe wykształcenie od mężów. Zjawisko to występuje od lat dziewięćdziesiątych XX wieku jako ilustracja ogólniejszej prawidłowości, obecnej w większości społeczeństw. Celem tego artykułu była odpowiedź na pytanie, czy hypogamia edukacyjna oddziałuje na preferencje w dziedzinie kultury, a w ogólniejszym planie – jak może to oddziaływać na dystanse społeczne.

Wyniki niniejszej analizy wskazują, że zależność ta występuje w umiarkowanej postaci. Posiadanie wyższego wykształcenia przez żonę, w porównaniu do męża, zwiększa szanse lubienia i imponowania niektórymi dobrami uznawanymi za symbole statusu. Potwierdzałyby to hipotezę H1, że hypogamia edukacyjna oddziałuje na preferencje w dziedzinie kultury. A zatem jest czynnikiem wzmacniającym zarówno dystanse społeczne, jak i wszystkie inne procesy, które kształtują hierarchię lubienia i imponowania. Wynik ten jest łatwy do wytłumaczenia. Z jednej strony, żony charakteryzujące się wyższym wykształceniem od męża powinny bardziej preferować aktywności i dobra zaliczane do kultury dominującej. Posiadanie wyższego wykształcenia jest dla nich rodzajem awansu w hierarchii społecznej (w porównaniu z mężami). Powinny być one również bardziej skłonne do wyznawania „wyższych” wartości, a poza tym wyższy kapitał kulturowy przynosi różne, w tym materialne, korzyści, które rzutują na pozycję społeczną. Posiadanie przez żony wysokiego kapitału edukacyjnego może też motywować słabiej wyedukowanych mężów do nadrabiania braków w dziedzinie kultury. Warto zauważyć, że nie potwierdziły się alternatywne scenariusze, które się w tym kontekście rozważa, że małżonkowie z niższym wykształceniem nie potrafią lub nie chcą się dostosować do żon, ponieważ nie pasuje im to do roli społecznej. Z drugiej strony, samym żonom mogłoby zależeć na zniwelowaniu dystansu kulturowego przez przejmowanie czy choćby naśladowanie zwyczajów męża. Widać, że tak nie jest.

Przy wspomnianych ograniczeniach potwierdza się również hipoteza H2 o silniejszym oddziaływaniu hypogamii na analizowane postawy w porównaniu z posiadaniem wyższego wykształcenia przez mężów. Hypergamia znacząco różnicuje tylko niektóre z tych zjawisk. Natomiast nic nie wskazuje na występowanie w miarę jednakowego oddziaływania hypogamii i hypergamii na postawy jednostek (H3). Bardziej prawdopodobne jest, że oddziałują one selektywnie. Mężowie z wyższym wykształceniem silniej oddziałują na lubienie muzeów i galerii sztuki; większa jest także odporność żon na walory związane z uprawianiem sportu. Jednak zależności tych jest zbyt mało, trudno więc na tej podstawie wnioskować o jakimś oddziaływaniu wybiórczym.

Co z tych ustaleń wynika dla kształtowania się dystansów społecznych? Wyjaśniane zjawiska dotyczą wartościowania wzorów stylu życia, które jest pod-

łożem dystansów klasowych. Zawieranie małżeństw między osobami o różnym poziomie wykształcenia raczej rozmywa hierarchię społeczną, gdy traktujemy je jako oznakę „otwierania” przez małżeństwo dostępu do kategorii o wyższym statusie społecznym. Jednak hypogamia skutkuje również zderzaniem się zwyczajów i praktyk wyniesionych z własnego środowiska z nowymi normami (Sorokin, 2009; Bourdieu, 2022). W jednej z definicji klasy społecznej stwierdza się, że „jest to fakt występowania przewagi związków małżeńskich w ramach określonej kategorii, w sensie społecznym, nie prawnym” (Schumpeter, 1951, s. 108). Autor miał zapewne na myśli związki homogamiczne, będące przeciwieństwem hypogamii edukacyjnej. Otóż nic nie wskazuje na to, żeby żony z wyższym kapitałem edukacyjnym dostosowywały się do mężów zajmujących niższą pozycję społeczną. Również małżonkowie z wykształceniem niższym od żon nie rezygnują z upodobań, które w znacznym stopniu odbiegają od stylu kojarzonego z zajmowaniem wysokiej pozycji społecznej. Procesy te prowadzą do osłabienia więzi rodzinnych, rywalizacji małżonków, walki o prestiż, sporów o to, kto jest mądrzejszy, co powoduje rozmywanie się dystansów klasowych.

## Bibliografia

- Atkinson, M.P., Greenstein, T.N., & Lang, M.M. (2005). For Women, Breadwinning Can Be Dangerous: Gendered Resource Theory and Wife Abuse. *Journal of Marriage and Family*, 67(5), 1137–1148. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2005.00206.x>
- Bendix, R., & Lipset, S.M. (1964). *Ruchliwość społeczna w społeczeństwie przemysłowym* (A. Gella, Tłum.). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Bennett, T., Savage, M., Silva, E.B., Wright, D., Gayo-Cal, M., & Warde, A. (2009). *Culture, Class, Distinction*. Routledge.
- Bertrand, M., Pan, J., & Kamenica, E. (2015). Gender Identity and Relative Income within Households. *The Quarterly Journal of Economics*, 130(2), 571–614.
- Bourdieu, P. (2022). *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądzenia* (P. Biłos, Tłum.). Scholar.
- Chan, T.W., & Goldthorpe, J.H. (2007). Social Stratification and Cultural Consumption: Music in England. *European Sociological Review*, 23(1), 1–19.
- Coulangeon, P., & Duval, J. (Red.). (2015). *The Routledge Companion to Bourdieu's Distinction*. Routledge.
- De Hauw, Y., Grow, A., & Van Bavel, J. (2017). The Reversed Gender Gap in Education and Assortative Mating in Europe. *European Journal of Population*, 33, 445–474.
- Daenekindt, S., & Roose, H. (2014). Social Mobility and Cultural Dissonance. *Poetics*, 42, 82–97. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2013.11.002>
- Domański, H., Przybysz, D., Wyrzykowska, K., & Zawadzka, K. (2021). *Dystynkcje muzyczne. Stratyfikacja muzyczna i gusty muzyczne Polaków*. Scholar.
- Domański, H., Przybysz, D., Wyrzykowska, K., & Zawadzka, K. (2025). *Educational, and Social Class Marital Homogamy in Poland: 1977–2019* [niepublikowany maszynopis].
- Erikson, R., & Goldthorpe, J.H. (1992) *The Constant Flux: A Study of Class Mobility in Industrial Societies*. Oxford University Press.

- Esteve, A., Schwartz, C.R., van Bavel, J., Permyer, I., Klesment, M., & García-Román, J. (2016). The End of Hypergamy: Global Trends and Implications. *Population and Development Review*, 42(4), 615–625. <https://doi.org/10.1111/padr.12012>
- Fujihara, S., & Uchikoshi, F. (2019). Declining Association with Persistent Gender Asymmetric Structure: Patterns and Trends in Educational Assortative Marriage in Japan, 1950–1979. *Research in Social Stratification and Mobility*, 60, 66–77. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2018.12.001>
- Henz, U., & Mills, C. (2018). Social Class Origin and Assortative Mating in Britain, 1949–2010. *Sociology*, 52(6), 1217–1236. <https://doi.org/10.1177/00380385177264792015>
- Houle, J.N. (2011). The Psychological Impact of Intragenerational Social Class Mobility. *Social Science Research*, 40(3), 757–772.
- Mare, R.D. (2016). Educational Homogamy in Two Gilded Ages: Evidence from Intergenerational Social Mobility Data. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 663, 117–139.
- Nieuwbeerta, P., de Graaf, N.D., & Ultee, W. (2000). The Effects of Class Mobility on Class Voting in Post-War Western Industrialized Countries. *European Sociological Review*, 16(4), 327–348.
- McPherson, M., Smith-Lovin, L., & Cook, J.M. (2001). Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. *Annual Review of Sociology*, 27, 415–444. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.415>
- Projekt badawczy „Dystynkcje Muzyczne” (b.d.). Pobrane 9 grudnia 2018 z: <http://www.md.ifspan.pl/>
- Schumpeter, J.A. (1951). *Imperialism and Social Classes* (H. Norden, Tłum.). Augustus M. Kelley, Inc.
- Sobel, M.E. (1981). Diagonal Mobility Models: A Substantively Motivated Class of Designs for the Analysis of Mobility Effects. *American Sociological Review*, 46(6), 893–906.
- Sorokin, P.A. (2009). *Ruchliwość społeczna* (J. Słomczyńska, Tłum.). Instytut Filozofii i Socjologii PAN.

